

institució hospitalària de Cervera, de la qual el 1989 hom commemorava el VI centenari de la seva fundació. Els estudiosos dels pobres i de l'assistència als desvalguts tindran en aquest treball una altra aportació que s'afegeix a les —malauradament— poques que es coneixen d'aquest tipus a la Catalunya central i de ponent.

Prim BERTRAN I ROIGÉ
Universitat de Barcelona

TELLO, Enric: *Visca el rei i les calces d'estopa. Reialistes i botiflers a la Cervera setcentista. Crítica, Barcelona, 1990. 285 p.*

I

La historiografia catalana, malgrat les llacunes que encara presenta, està realitzant avanços força importants tant en el plantejament i resolució de nous problemes com en el replantejament i obtenció de respostes d'antics interrogants.

Aquest seguit d'aspectes no són aliens a la historiografia catalana del segle XVIII, i per tant a aquells historiadors que hi estan contribuint. El cas d'Enric Tello n'és paradigmàtic.

Partint de l'anàlisi de la Cervera setcentista, l'autor divideix el llibre en dues grans parts. En la primera (capítols 1 al 4) es proposa d'explicar els motius que dugueren a Cervera a defensar l'opció felipista. En la segona (capítols 5 i 6) analitza i cerca les causes dels enfrontaments esdevinguts al llarg del segle XVIII entre les classes plebeies i l'oligarquia local una vegada instaurat el nou règim borbònic, precisament aquell règim que Cervera semblava haver defensat.

El lector trobarà, en aquesta obra, una anàlisi excel·lent de:

(a) La formació d'una consciència comunitària i reialista, amb tots els seus elements de continuïtat a partir de la pràctica concreta o del mite quan aquesta es mostra discontinua; (b) el posicionament de la vila en els conflictes d'abast general esdevinguts des del segle XV al XVIII (guerra contra Joan II, guerra dels Segadors, bandolerisme, guerra dels Barretines i finalment guerra de Successió); (c) la formació de la cultura plebea, dels paràmetres en què es movia i de quines respostes articulava; (d) el paper de les oligarquies locals al llarg del conflicte successori i del període posterior; (e) el posicionament de la monarquia absoluta i de les seves instàncies tant en l'atorgament de favors a la "fidelíssima" Cervera com en els conflictes socials esdevinguts a Cervera al llarg del segle XVIII.

II

Però abans d'entrar en una exposició més concreta de les conclusions i arguments que empra l'autor per arribar-hi ens sembla força important destacar diversos aspectes d'abast més genèric, que donaran mostra del tractament que es fa dels aspectes fins ara citats.

En primer lloc, l'autor es proposa criticar aquella visió de la historiografia tradicional que havia contribuït, i que malauradament encara contribueix, a perpetuar una visió mitològica de la realitat. Ja sigui a entendre Catalunya com una voluntat única i unànime, sense parar esment que en el seu interior conviuen diversos interessos tal volta contradictoris, ja sigui a interpretar que els protagonistes dels destins d'una nació o d'una vila són les classes dominants, mentre que les classes populars actuen com a simples comparses incapaces de pensar i d'articular un projecte propi.

En segon lloc, un fet que resulta destacable. Acostumats a mantenir una

divisió de la història en èpoques ben delimitades i en disciplines acotades, Tello trenca aquestes barreres cronològiques i proposa un estudi integrador. Endinsa el seu relat en el segle XII, torna al segle XVIII, reapareix al segle XVII, al mateix temps realitza aproximacions des de la història social, política o institucional alhora que les interrelaciona. Tot plegat respon a un clar plantejament historiogràfic, la història és considerada com una història-problema. La conclusió és clara: respondre a un problema historiogràfic ha de trencar l'encorsetament dins d'una època i una disciplina concreta que podria impossibilitar la seva resolució.

En tercer lloc, l'autor realitza un estudi modèlic d'història local i això des de dues vessants. Per una part, intenta inserir l'estudi local dins un context global més ampli, tant pel que fa als esdeveniments que analitza i els problemes històrics que tracta com en la utilització de les eines teòriques d'anàlisi. Per l'altra, l'estudi local li permet contribuir a la resolució d'aquests aspectes d'àmbit més general. Les seves conclusions, doncs, assolixen una forta capacitat explicativa a escala local, precisament perquè han estat contextualitzades, i una important contribució al coneixement històric de la Catalunya de l'època, precisament perquè imbrinca l'estudi local amb interrogants historiogràfics de caire més global. Lluny queda aquella història local, localista en alguns casos, reclosa dins les pròpies muralles i incapaç d'aportar respostes a les preguntes que la ciència històrica es planteja.

III

Ja hem indicat a l'inici d'aquesta ressenya el que aquest estudi es plantejava de tractar; ara es fa necessari observar a quines conclusions arriba i quins arguments ha emprat per arribar-

hi. A nivell esquemàtic, les conclusions són les següents:

1. Cervera, mercès la seva condició de vila reial però sobretot a la seva estratègia reialista, conquerí un seguit de privilegis que garantien la seva autonomia política i fiscal, alhora que incidien, en major o menor mesura, positivament sobre el conjunt de la població. Tot plegat conformà "una comunitat amb una forta identitat com a tal, que tenia una llarga tradició històrica de reialisme estratègic amb connotacions antisenyorials" (p. 145).

2. Aquesta estratègia comunitària també fou seguida en el posicionament a favor del bàndol filipista, i no perquè el "reialisme vilatà" hagués de conduir inexorablement cap al filipisme, sinó perquè es donà un seguit de circumstàncies concretes, i no poc importants, que indicaven que aquesta era la via correcta per continuar mantenint els privilegis que fins aleshores els havia beneficiat. Almenys així ho interpretaven les classes plebees. Perquè el decantament filipista fou protagonitzat per aquest sector social, integrant del "reialisme plebeu", i no per la classe oligàrquica de la vila com fins ara proposava la historiografia. És d'aquesta manera com cal entendre l'estratègia comunitària: la necessitat que tenia la classe dirigent de la ciutat de mantenir uns consensos bàsics amb la classe plebea, que s'expressaven amb la possibilitat d'intervenció d'aquests darrers en els afers de la vila.

3. El consens comunitari —que tampoc no ha d'interpretar-se com l'eliminació de tot conflicte intern— es trencà amb la implantació del règim borbònic. Per una part s'imposaren un seguit de mesures (cadastre, reclutaments, etc.) que incidien negativament sobre el conjunt de les classes populars. Per l'altra, i sobretot les classes plebees, quedaren totalment marginades de la intervenció en els afers del comú, impossibilitant, així, el control que fins

aleshores havien exercit sobre diverses qüestions municipals (fiscalitat, etc.), tendent a limitar un funcionament corrupte de la Paeria que comportés el servei exclusiu als interessos oligàrquics.

4. Això inicià, al llarg del segle XVIII, la protesta plebea mitjançant l'acció dels gremis contra l'oligarquia local. Els gremis, doncs, en cap cas no cal considerar-los, com havia fet la historiografia tradicional, eines del nou poder establert. Aquesta protesta plebea mai anà dirigida contra el monarca. Ans al contrari, la concepció del "reialisme plebeu" li atorgava un paper de protector contra aquells que, seguint a aquesta mateixa concepció, ara havien usurpat el poder local. I aquest paper d'àrbitre de la situació era aprofitat pel monarca per refermar el seu poder i aconseguir una progressió de l'absolutisme. Ara bé, si la protesta popular no anava dirigida contra la figura reial, en canvi rebutjava totes les mesures del sistema que ell menava: la monarquia absoluta. Com diu Tello: "els mateixos gremis que tant creien amb el mite reialista no combregaven amb les rodes de molí de l'absolutisme" (p. 218).

IV

Fins aquí hem exposat les principals aportacions del nostre autor i els arguments que les sostenen, a desgrat d'haver-ne simplificat alguns dels seus punts. Com s'observa, l'exposició de les dues primeres aportacions obeeixen a la primera part del llibre, mentre que les dues darreres ho fan a la segona part. Però quines són les "eines" que utilitza, quina és la validesa dels seus arguments, i quins interrogants suscita? Perquè l'obra que ens ocupa convida a la reflexió i obre nous camins a posteriors investigacions. Vegem-ne una petita i escadussera mostra.

Les eines teòriques emprades, a la llum dels fets, són explicitades pel propi autor:

"Per entendre l'actitud de Cervera en la guerra de Successió hem de parar atenció als seus trets distintius i particulars com a *comunitat*. Per entendre els enfrontaments interns que es produiran a l'interior de la ciutat justament al llarg de tot el període que segueix a la victòria del pretendent Borbó, i que fou la també de la victòria de l'opció presa per Cervera, hem d'anar a cercar els *alineaments de classe i els trets d'una cultura plebea autònoma* per mitjà de la qual la gent menuda cercarà fer valer la seva identitat" (p. 136, el subratllat és meu)."

Per tant, comunitat, classe i cultura plebea esdevenen els protagonistes del discurs històric, alhora que permeten articular de forma coherent el contingut d'aquesta obra. Malgrat la discussió que ha comportat la seva utilització en altres àmbits, en aquest cas es presenten del tot vàlides i amb forta capacitat explicativa.

Si ens situem en el terreny de les fonts, l'ús de fonts indirectes, en la primera part del llibre, és el que prima. Per una part, utilitza la historiografia setcentista (Corts) i les obres posteriors que s'hi basen (Massot, Dalmases i Franquesa i Gasol) i les sotmet a crítica i revisió, intentant destriar els elements mítics que la componen de la realitat dels fets històrics, per altra part, es basa en aportacions historiogràfiques locals d'aquesta època.

Ara bé, sense voler negar la validesa de les conclusions a les quals s'arriba fruit d'una impecable argumentació, ens sembla que caldria tornar a insistir sobre el tema. És a dir, corroborar, a la llum d'investigacions amb fonts directes, si aquest consens comunitari que es trencà amb la instauració del règim borbònic fou realment tan constant com sembla deduir-se. Caldria aprofundir sobre aquells moments més conflictius que posicionen l'acció de les diferents classes socials i que són els que posen a prova la capacitat de consens co-

munitari, i això tant pel que fa a l'edat mitjana, als segles XVI i XVII com en la mateixa guerra de Successió. La Cervera dels segles XVI i XVII encara ens és força desconeguda.

En canvi, pel que fa a la segona part, la utilització de fonts directes (Memorials de greuges tramesos a l'Audiència Reial pels gremis cerverins, actes dels Consells Municipals i de la Confraria de Sant Roc) aporten dades que considerem concloents en l'anàlisi del conflicte social de la Cervera setcentista.

Amb tot, després d'aquest estudi, nous interrogants són plantejats pel mateix autor: "¿no havia de constituir aquella cultura [plebea realista] una arrel històrica del malcontentament popular, reialista i carlí, de la propera centúria?" (p. 277).

De la mateixa manera que reclamàvem la necessitat de realitzar estudis més aprofundits per esbrinar l'existència d'elements de continuïtat en la conformació de la identitat comunitària, del consens d'aquesta i de la configuració del "reialisme popular" en els períodes anteriors al segle XVIII, creiem necessari insistir en la necessitat d'investigar la possible vinculació d'aquest comportament popular amb el conflicte carlí del segle XIX. Des d'aquesta òptica, el camp és verge a Cervera.

També, i tot i que Tello realitza una anàlisi del posicionament de les diferents classes socials en els conflictes esdevinguts al llarg del segle XVIII, seria important investigar i aprofundir en les classes socials des d'una vessant interna: nivells de vida, comportaments familiars, etc. Diversos estudis d'aquest estil s'han realitzat i s'estan realitzant a les terres de ponent.

Més encara, l'aportació d'Enric Tello hauria d'obrir un nou camí en la història comparada del conflicte successori. Per una part hauria de permetre iniciar i contrastar els motius que dugueren a

diverses poblacions catalanes a situar-se en el bàndol filipista, extreure'n les conclusions pertinents i cercar-ne les possibles similituds. Per l'altra, també hauria d'observar-se si en aquestes poblacions la reacció de les classes plebees també fou tan contundent en l'oposició al règim absolutista borbònic. En aquest sentit, N. Sales o J. Albareda, a partir de l'anàlisi de diferents viles d'Osona, ja han realitzat diverses aportacions al respecte.

V

En qualsevol cas, l'obra d'Enric Tello suposa una aportació cabdal a la història dels moviments socials pre-industrials, i a la història del conflicte successori i les seves conseqüències la Catalunya del segle XVIII. No cal dir que pel coneixement històric de la Cervera vuitcentista representa una contribució decisiva. Innovadora i exemplar en els seus plantejaments i intel·ligent i sòlida en les seves conclusions, destaca per sobre d'alguns estudis de caràcter local, també a Cervera, insípidos en les seves intencions i pobres en les seves resolucions. Però aquesta obra també representa un valor afegit: convida tant a la reflexió de la realitat passada com de la realitat present.

Visca el rei i les calces d'estopa és una obra d'obligada lectura per als interessats en aquest tema i en la història en general.

Ramon RAMON I MUÑOZ
Universitat de Barcelona